

Близнюк В.В.

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»*

Яценко Л.Д.

*головний консультант,
Національний інститут стратегічних досліджень*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-365-4-2>

РЕЗУЛЬТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ

У сучасних умовах головним драйвером розвитку, за якісно-кількісними та часовими параметрами, є людський капітал, що визначається як система характеристик, які визначають здатність людини до творчої праці з метою створення товару, послуг, доданої вартості, тобто якість робочої сили індивідуума, сукупного працівника підприємства, фірми, корпорації, країни, що знаходить прояв у процесі розширеного відтворення. Його базовими елементами визнано:

– капітал освіти, що формується на двох рівнях – загальноосвітньому та на рівні професійної освіти;

– капітал здоров'я, де також чітко простежуються природний рівень здоров'я (генетично закладений) та здобутий протягом життя, що обумовлений сповіданням цінностей здорового способу життя і відповідно потребує витрат часу та фінансових ресурсів;

– капітал культури, що знаходить свій прояв на двох рівнях – споживчому та високодуховному, формування якого потребує додаткових інвестицій та філософсько-духовного виховання;

– соціально-психологічний капітал, який характеризує як психологічний стан суспільства в цілому (опір стресовим, кризовим ситуаціям) та індивідуума зокрема, так і ментальні та духовні цінності.

Формування людського капіталу потребує від самої людини та всього суспільства значних інвестицій, спрямованих на

накопичення його власнику потенціалу. Вкладення в людський капітал дають досить значний за обсягом, тривалий за часом і інтегральний за характером економічний і соціальний ефект. За визначенням К. Макконнелла і С. Брю: «інвестиції в людський капітал – це будь-яка дія, що сприяє підвищенню кваліфікації і здібностей і, тим самим, продуктивності праці робітників. Витрати, які сприяють зростанню продуктивності, можна розглядати як інвестиції, тому що поточні витрати здійснюються з тим розрахунком, що вони будуть багаторазово компенсовані збільшеним потоком доходів у майбутньому» [1, с. 171]. Необхідно враховувати також, що віддача від інвестицій в людський капітал безпосередньо залежить від стану здоров'я, здібностей, накопичених знань, тривалості працездатного періоду його носія.

Зауважимо також, що не всякі інвестиції в людину можуть бути визнані вкладеннями в людський капітал, а лише ті, що суспільно доцільні й економічно ефективні. Характер і види вкладень у людину обумовлені історичними, національними, культурними особливостями і традиціями. Порівняно з інвестиціями в інші різні форми капіталу, інвестиції в людський капітал є найбільш вигідними як з погляду однієї людини, так і суспільства в цілому.

Реалізація людського капіталу, ступінь віддачі від його використання обумовлені вільним волевиявленням суб'єкта, його індивідуальними інтересами і перевагами, його матеріальною і моральною зацікавленістю, відповідальністю, світоглядом і загальним рівнем культури, у тому числі й економічної, сформованими цінностями і сприятливістю середовища.

Оцінка інвестицій в людський капітал країни потребує врахування таких узагальнених блоків, як-то формування та використання, комплексно вона вимірюється суспільним прогресом. Цілісна модель людського капіталу покладена в основу Концепції людського розвитку, розробленої та введеної в широке користування експертами ПРООН у 1990 р. Ця Концепція охоплює найважливіші проблеми суспільного розвитку, такі як економічне зростання, зайнятість, розподіл матеріальних і духовних благ, соціальний захист, надання соціальних послуг, рівноправність. Вона розглядає їх з погляду інтересів людини, розширення

індивідуальних можливостей вибору у всіх сферах діяльності. Концептуальна схема людського розвитку базується на чотирьох основних елементах – продуктивності, рівності, стійкості, розширення можливостей, сутність яких полягає в такому:

Продуктивність. Люди повинні мати можливість підвищувати продуктивність своєї діяльності, повноцінно брати участь у процесі формування доходу і працювати за справедливу грошову винагороду. Тому економічне зростання, динаміка зайнятості і заробітної плати є складовою частиною моделей людського розвитку.

Рівність. Усі люди споконвічно повинні мати рівні можливості. Будь-які бар'єри, пов'язані зі статтю, расою, національністю, класовою приналежністю, походженням, місцем проживання, рівнем добробуту тощо, які можуть стати перешкодою при досягненні якихось можливостей в економічному і політичному житті, мають бути ліквідовані. При цьому справедливість, забезпечуючи рівність можливостей, не обов'язково припускає рівність кінцевих результатів.

Стійкість. Стійкий людський розвиток – це такий розвиток, що призводить не лише до економічного зростання, а й до справедливого розподілу його результатів; який відновлює навколишнє середовище, а не знищує його; який підвищує відповідальність людей, а не перетворює їх на бездушних виконавців. Доступ до можливостей має бути забезпечений не тільки нинішнім, а й майбутнім поколінням. Необхідно забезпечити заповнення всіх форм фізичного, людського, природного капіталу, не залишаючи в спадщину майбутнім поколінням надмірних боргів. Стійкість передбачає справедливий розподіл можливостей розвитку між нинішніми і майбутніми поколіннями, а також усередині кожного покоління.

Розширення можливостей. Розвиток має здійснюватися зусиллями людей, а не лише в інтересах людей. Люди повинні всіляко брати участь у процесі ухвалення рішень та інших процесах, що визначають їхнє життя. Саме в цих питаннях надзвичайно великою є роль соціальної політики держави, громадських організацій, цивільного суспільства, демократії, що передбачає відповідальність влади перед виборцями. Розширення

можливостей означає підвищення відповідальності людей за долю своєї родини, країни і людства загалом.

Суспільний рівень характеризує накопичений суспільством людський капітал, що є стратегічним ресурсом та фактором соціально-економічного росту. Еволюція соціально-економічної системи в сучасних умовах пов'язана з посиленням ролі інтелектуалізації та переходом до «нової економіки», що базується на людському капіталі та знаннях, високих технологіях та високоякісних послугах. Тобто знання, як симбіоз кількісних та якісних характеристик, кардинально змінюють економіку, технології, людей та соціум. Практика свідчить, що найвищий конкурентний статус мають країни світу, що знаходяться на стадії економічного розвитку, який базується на досягненнях науково-технічного прогресу та інноваційних методів господарювання, інтелектуалізації людського капіталу, розвитку передових новітніх технологій і наукомістких галузей, наданні пріоритету виробництву знань. В цих умовах людський капітал є основною силою розвитку в суспільстві, базою формування нових духовних та якісних вимірів життя, які в свою чергу є індикатором ефективності інвестицій в людський капітал. А, отже, зростає роль якісних характеристик людського капіталу, до яких відносяться рівень освіти, кваліфікації, прагнення до отримання новітніх знань та здатності їх реалізації. В цих умовах актуалізуються завдання щодо формування та застосування нових інструментів інноваційного розвитку людського капіталу правового, фінансового, інфраструктурного та соціального характеру [2].

Досягнення цільових функцій соціально-економічної сфери пов'язано з тим, що держава зобов'язується забезпечити ресурсами розвиток економіки. Стосовно людського ресурсу у вигляді людського капіталу, це проявляється у розвитку науки, освіти та системи охорони здоров'я, зростанні рівня та якості життя; формуванні середовища, адекватного розвитку творчого потенціалу кожної людини. Це одночасно є необхідною умовою забезпечення соціальної стійкості, основними вимірами якої є: забезпечення розширеного відтворення людського потенціалу; створення умов для розвитку і реалізації потенціалу кожного члена суспільства, соціальна якість; соціальна справедливість та

згуртованість; ефективна система соціалізації та життєзабезпечення; інклюзивність; легітимність; життєві цінності; соціальний захист та підтримка.

Враховуючи виміри соціальної стійкості та виклики, що формуються в українському суспільстві в кризовий період, можна стверджувати, що значна частина завдань у сфері формування соціальної стійкості безпосередньо пов'язані з відновленням і виведення на траєкторію стійкого зростання економіки та забезпеченням на його основі соціальної якості, де винятково важлива роль належить інвестиціям у людський капітал, від чого значною мірою залежать і темпи, і якість економічного, соціального розвитку та добробут населення.

Література:

1. Макконел К.Р., Брю С.А. Экономикс : В 2 т. / Пер. с англ. Баку : Изд. «Азербайджан», 1992. Т. 1. 399 с.

2. Кандиба С.В., Шараєнко О. Закордонний досвід розвитку людського капіталу як основи сталого економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-6>